

Statsbidrag till förebyggande åtgärder mot jordskred och andra naturolyckor

Sammanfattning

Staten avsätter årligen 25 miljoner kronor för att angelägna förebyggande åtgärder mot naturolyckor ska kunna utföras. Kommuner kan söka bidrag från anslaget och av nedanstående text framgår vilka förebyggande åtgärder som kan vara bidragsberättigade och hur ansökningsförfarandet går till.

Som framgår nedan ska ansökan göras på speciell blankett. Denna kan rekvideras från Statens räddningsverk (SRV), Statens geotekniska institut (SGI) eller Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI). Ansökan ska vara SRV tillhanda senast 1 augusti.

Inledning

På flera håll i Sverige finns områden som på grund av läge, topografi och markens beskaffenhet kan utsättas för jordskred och andra naturolyckor. Sådana naturolyckor medför stora kostnader för samhället. Staten har beslutat att undersökningar och förebyggande åtgärder utförs inom de riskområden där befintlig bebyggelse finns. Enligt regeringen ligger det inom ramen för den kommunala kompetensen att utföra detaljerade undersökningar och att med utgångspunkt från resultaten härav genomföra förebyggande åtgärder mot i första hand jordskred och översvämningar.

Till stöd för kommunerna låter SRV utföra översiktliga undersökningar av riskerna för naturolyckor. SRV har för detta ändamål ett årligt anslag om 1,5 Mkr. För områden där det finns särskilt stor risk för naturolyckor har riksdagen anvisat 25 miljoner kr om året avsedda för att utföra förebyggande åtgärder. Kommuner som utfört eller tänker utföra förebyggande åtgärder kan söka bidrag från detta anslag. De detaljerade undersökningar som ligger till grund för projektering av åtgärderna och för bidragsansökan bekostas normalt ej av staten.

Vad är naturolycka

Med naturolycka avses i detta sammanhang ras, skred, översvämning, andra skador än översvämning som beror på svår islossning, skador orsakade av storm eller orkan samt laviner.

Ras sker vanligen i bergväggar samt grus- och sandbranter. Skred sker vanligen i slänter av lera eller silt och utvecklas plötsligt genom utglidning av en större eller mindre sammanhängande jordmassa.

Storm och orkan är naturfenomen som är relativt svåra att förutsäga och skador orsakade därav svåra att förebygga.

Ansvarsfördelning

Stat och kommun har inte något fortlöpande ansvar för att grundförhållandena för befintlig bebyggelse är tillräckligt säkra. Följaktligen föreligger inte någon direkt skyldighet att utföra utredningar om förebyggande åtgärder inom sådana områden.

En stor del av bebyggelsen har tillkommit innan noggranna överväganden om riskerna för skred och översvämning blev vanliga.

Av den anledningen låter staten (SRV) genomföra översiktliga undersökningar (s k karteringar) för att utröna risken för skred och andra naturolyckor.

När det gäller detaljerade undersökningar har regeringen i prop 1985/86:150 om förebyggande åtgärder mm mot jordskred och andra naturolyckor förutsatt att det i framtiden får anses vara kommunen som ska svara för att förebyggande åtgärder kommer till stånd inom områden med befintlig bebyggelse. Kommunen har den bästa kännedomen om förhållandena på platsen och det får anses ligga inom ramen för den kommunala kompetensen att ta ansvar för dessa frågor.

Översiktlig undersökning

Sedan gammalt vet man att risken för ras, skred och översvämningar är stor inom vissa områden i landet. Beträffande skredrisker gäller detta i många dalstråk och slutningsområden i sydvästra och mellersta Sverige, t ex Göta älvs dalgång som tillhör ett av landets mest skredfrekventa områden. Ras i sand- och siltslänter är vanliga i norrländska älvdalar.

Det finns även många områden där man inte känner till att ras, skred och översvämning kan förekomma, men där de geologiska och topografiska förutsättningarna finns för att det kan komma att inträffa.

För att bilda sig en uppfattning om det kan föreligga risk för ras skred eller översvämning inom bebyggda områden utförs översiktliga undersökningar eller sk karteringar. SRV disponerar medel för att genomföra sådana undersökningar och ett antal kommuner karteras årligen enligt en prioriteringsordning som görs upp av SRV och SGI gemensamt.

Karteringsarbetet sker till viss del på plats i kommunen och sedan uppdraget är slutfört hålls en genomgång tillsammans med berörda kommunala befattningshavare. Vid slutredovisning av uppdraget eller vid annan lämplig tidpunkt, överlämnas ett ex vardera av undersökningen till kommunen, länsstyrelsen, SRV respektive SGI.

Detaljerad undersökning

När man misstänker att ett område kan vara utsatt för ras- eller skredrisk måste man göra en mer noggrann undersökning av området, en sk detaljerad undersökning. Misstankarna kan man ha fått dels genom att man observerat skred, rörelser eller sprickbildningar i marken och dels genom att en översiktlig undersökning visat att det i området kan föreligga ras- eller skredrisk. Detaljerad undersökning bekostas ej med statsmedel.

Syftet med den detaljerade undersökningen är att redovisa rådande stabilitetsförhållanden. Genom sonderingar, vingförsök, provtagning och mätning av porttryck bestäms jordlagrens mäktighet och skiktning samt jordens tekniska egenskaper, bl a skjuvhållfasthet. Utifrån dessa data och områdets topografi görs sedan beräkningar av stabiliteten. Undersökningens omfattning bör motsvara nivån "detaljerad utredning" enligt Skredkommissionens publikation "Anvisningar för släntstabilitetsutredningar". I ett första skede kan dock godtas att undersökningens omfattning motsvarar nivån "inledande utredning" enligt nämnda anvisningar under förutsättning att undersökningen kompletteras i samband med projektering av åtgärderna.

För stabilitetsundersökningar i bergbranter fordras en bergteknisk analys av förutsättningarna för ras och vilka förebyggande åtgärder som fordras för att säkerheten ska bli godtagbar.

Beträffande översvämning kan framtagande av en riskzonkarta som exempelvis utvisar 20 års-, 100 års- och dimensionerande flödena utgöra en del i en detaljerad undersökning.

Projektering av förebyggande åtgärder

Om en detaljerad undersökning ger vid handen att ras-, skred- eller översvämningensrisk föreligger, och liv och ekonomiska intressen är hotade inom ett område, måste förebyggande åtgärder genomföras. Det kan röra sig om avschaktning av slänter, kulvertering av mindre vattendrag, anläggande av stödfyllning och erosionskydd i älvstränder, inlösen av hotade fastigheter etc. För bergbranter kan det gälla skrotning av instabila avsnitt eller förstärkning genom bultning, betongsprutning och liknande.

På motsvarande sätt kan det när det gäller risk för översvämning bli aktuellt att förbättra befintliga dammar och invallningar, rensa vattendrag eller anlägga nya fördämningar.

Projektering av förebyggande åtgärder innebär att man, utifrån rådande stabilitetsförhållanden väljer och dimensionerar förstärkningsåtgärder så att tillräcklig säkerhet uppnås inom alla avsnitt som behöver förstärkas. För detta kan fordras kompletterande undersökningar och beräkningar. Valda förstärkningsåtgärder dokumenteras i arbetshandlingar för upphandling. Fordras särskilda kontroller eller mätningar före, under eller efter genomförandet ska detta framgå av handlingarna.

Förebyggande åtgärder som innebär dräneringsanordningar för sänkning av porttryck ska åtföljas av program för övervakning och kontroll av att åtgärderna har avsedd effekt. Det ska också framgå hur kontrollen ska skötas i framtiden och vem som ska svara för den.

Ansökan om statsbidrag

Som tidigare nämnts kan kommunen ansöka om statsbidrag för de åtgärder man har utfört eller har för avsikt att genomföra. Ansökan ska ställas till SRV och vara inlämnad före 1 augusti.

Ansökan ska göras på speciell blankett, som kan erhållas från SRV, SGI eller SMHI.

Till ansökan ska följande bifogas:

- Beskrivning och värdering av risken (risk för att liv, egendom eller miljö äventyras) och om det rör sig om flera objekt, en prioritering av dessa.
- Beskrivning av åtgärderna inklusive beräkningar, kartor och ritningar (arbetshandlingar). Olika krav ställs på materialet beroende på om kommunen söker för skredåtgärder eller översvämningensåtgärder
- Samråd med länsstyrelse om åtgärderna kan tänkas stå i strid med allmänna intressen, t ex naturvårdsintressen.
- Tidsplan för åtgärdernas genomförande.
- Beräkning av kostnaderna för åtgärderna (eventuella inkomna anbud bifogas) alternativt om åtgärderna är utförda, styrkt slutkostnad. Om moms ingår i kostnaderna ska den särredovisas.

Dessutom ska uppges om planerade åtgärder kan delas upp på flera budgetår.

Om ansökan avser åtgärder mot skred ska följande ingå:

- Redovisning av utförda undersökningar, erhållna hållfasthetsvärden, beräkningsförutsättningar och använda beräkningsmetoder.
- Redovisning av beräknad säkerhet i beräkningssektioner före och efter förstärkning.

Om ansökan avser åtgärder mot översvämning ska följande ingå:

- Beräkning av statistisk återkomsttid för det flöde som man vill förhindra skadorna från genom att utföra de föreslagna åtgärderna.
- Nuvärdesberäkning av kostnaderna för framtida skador om de föreslagna åtgärderna inte hade utförts.
- Redovisning av tidigare kända översvämningar och skadorna av dessa i det aktuella området.

För ansökan gäller i övrigt att:

- Hela ansökan ska inlämnas i två exemplar.

- En kommun kan få bidrag med upp till 80% av bidragsberättigade kostnader.
- Bidrag kan lämnas också för åtgärder som kan gynna en annan kommun.
- Bidrag i första hand bör sökas efter det att åtgärderna är genomförda.
- Varje kommun ska från risksynpunkt prioritera de i ansökan ingående objekten (riskvärdering).
- De förebyggande åtgärderna får inte ha samband med nyexploatering för bebyggelse.

Handläggning av ansökan

När ansökningarna inkommit till SRV görs en genomgång av samtliga ansökningar varefter tekniska utlåtanden över objekten inhämtas från SGI och i förekommande fall från SMHI i ett samrådsförfarande.

Under handläggningstiden sker normalt ett besök i kommunen för besiktning och genomgång av objekten. Då kan också behovet av kompletterande utredningar och alternativa förslag diskuteras så att de förebyggande åtgärderna blir optimalt utformade.

SRV gör därefter en bedömning av ansökningarna och en fördelning av anslaget på de olika objekten. Preliminära beslut kommer därefter att lämnas till kommunerna, normalt kring årsskiftet.

Åtgärdernas genomförande

I många fall är åtgärderna, för vilka statsbidrag söks, redan genomförda när ansökan lämnas in. Men i de fall dessa ännu inte är utförda måste kommunfullmäktige i respektive kommun fatta beslut om att åtgärderna ska genomföras, vilket även innebär att de måste ansvara för att resterande medel, utöver bidraget, tillskjuts för genomförandet.

För att SRV ska kunna fatta slutligt beslut om statsbidraget ska nämnda kommunfullmäktigebeslut jämte eventuella erforderliga kompletterande utredningar lämnat in till SRV ca 3 månader efter det att preliminärt beslut erhållits. Därefter fattas slutligt beslut.

I de fall åtgärderna redan är genomförda vid ansökningstillfället är preliminärt beslut lika med slutligt beslut.

Utbetalning av statsbidrag

Grundprincipen är att utbetalning sker när åtgärderna, för vilka bidrag beviljats, är genomförda och slutbesiktade.

För att stimulera kommuner att utföra förebyggande åtgärder betalas 50% av bidrag för planerade men ännu ej genomförda åtgärder ut efter att slutligt beslut har fattats. Resterande del utbetalas när åtgärderna har utförts och är slutbesiktade, vilket ska ha skett senast 3 år efter beslut. Om åtgärderna avser pågå under flera år ska kommunen årligen kunna redovisa det ekonomiska läget.

I de fall de planerade åtgärderna avser inlösen och rivning av fastighet(er) sker utbetalning enligt grundprincipen.

Uppföljning av åtgärderna

När åtgärderna har utförts, alternativt när tid för slutbesiktning har bestäms, ska detta anmälas till SRV. SRV:s besiktning av åtgärderna kommer att genomföras i samband med ordinarie slutbesiktning eller vid annan lämplig tidpunkt.

I samband med detta, eller senast tre månader därefter, ska kommunen till SRV insända relationsritning(ar) visande utförda arbeten samt sammanställning över styrka kostnader för åtgärderna.

Om de genomförda åtgärderna på något sätt avviker från det som angivits i ansökningshandlingarna ska kommunen sända in en beskrivning av de alternativa åtgärderna samt eventuella erforderliga beräkningar som verifierar att åtgärderna ej innebär någon försämrad säkerhet. Till SRV bifogas även resultat från genomförda mätningar och kontroller som bekräftar effekten av de genomförda åtgärderna samt program för framtida mätningar och kontroller. Detta gäller särskilt när de förebyggande åtgärderna avser dräneringsanordningar för sänkning av portryck.